

מִיָּמֵינוּ הַיּוֹם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

תשרי תשפ"א

צום גדליה, ויום הכיפורים

גליון 410

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"ג צא"י "דברי שיר" ב"ב

עשרת ימי תשובה

סליחות ליום חמישי של עשיית

◀ השנה (ותשפ"א) נוהגים להחליף את סדר הסליחות, ואומרים את הסליחות של יום חמישי דעשיית "יייג מידות" ביום חמישי ו' בתשרי, וביום שישי ז' בתשרי אומרים את הסליחות של יום רביעי דעשיית, היות שיש ענין לומר סליחות של "ייג מידות" ביום שני או ביום חמישי.

ערב יום הכיפורים

אכילה בערב יום כיפור

◀ מצוה לאכול בערב יום הכיפורים ולהרבות בסעודה (שו"ע סי' תרי"ד סעיף א'). וכל הקובע סעודה בערב יום כיפור, כאילו התענה תשיעי ועשירי (ראש השנה טי.), אע"פ שהרי מצווה המתקיימת מתוך צער, חשובה היא ממצווה שלא בצער (משנ"ב סי' תרי"ד ס"ק א').

◀ מצוות אכילה היא גם לאלו שאינם מתענים, וכמבואר ברבינו יונה (ישערי תשובה" שער ב' אות ח'), שאכילת ערב יום כיפור יש בו גם להראות שמחתו בהגיע זמן כפרתו, וכן זה במקום סעודת יו"ט של יום כיפור.

◀ דנו הפוסקים אם נשים חייבות במצוה זו שהוא מ"ע שהזמן גרמא (עי' שו"ת רעק"א, מה"ק סי' ט"ז, ובהגה"ת "חכמת שלמה", בשו"ע שם ובשו"ת "כתב סופר" או"ח סי' קי"ב).

◀ יש סוברים שמצות אכילה בערב יוה"כ מתחילה מליל עיוה"כ (מג"א שם סי' ק"א, בשם הש"ל"ה), ויש מוכיחים מדברי רש"י (כתובות ה. ד"ה אית ליה), שאין חיוב סעודה בלילה (הגה"ת "י"ד אפרים" שם, וע"ע הגה"ת הגר"א).

◀ יש לאכול מאכלים קלים לעיכול, ואין לאכול בשר בקר ושאר מאכלים המחממים ומכבידים ומפריעים כוונת התפילה, ולכן נהגו בבשר עופות. ובכל אופן לא ירבה לאכול יותר מכדי כוחו לכדי אכילה גסה או קרוב לזה.

בגדי שבת

◀ נהגו ללבוש בגדי שבת קודם המנחה (קיצושי"ע סי' קל"א סעיף ח'), וכן נהגו קודם מנחה לחלק לצדקה את דמי הכפרות.

קלי צום

◀ יש סוברים כיון שאיסור אכילה הוא כדי לקיים מצות "וענייתם את נפשותיכם", אין נכון לעשות סגולות שונות בכדי להקל צער הצום (ספר "שדה חמד" מערכת יוה"כ סו"ס א' בשם גאון אחד, ועי' "דרך שיחה" פ"א אמור).

אולם כבר הרבה אחרונים חולקים, ואדרבה הטעם שהתורה ציותה לאכול בעיוה"כ, ואפילו סמוך לחשכה, כדי להקל עליו התענית, וכמבואר ברש"י (יומא פ"א:), ואין איסור לקחת גלולות מיוחדות שגורמות להרגשת שובע לזמן ממושך (שו"ת "חלקת יעקב" ח"ב סי' נ"ח, "ציץ אליעזר" ח"ז סי' ל"ב, ושו"ת "משנה הלכות" ח"ז סי' ס"ב).

בקשת מחילה

◀ עבירות שבין אדם לחברו, אין יוה"כ מכפר עד שיפייסנו, ואפילו לא הקניטו אלא בדברים, צריך לפייסו (שו"ע סי' תר"ו א').

◀ יש סוברים שחייב אדם לפייס את חברו, אפילו אם חברו מקפיד עליו שלא בצדק ("שפת אמת" יומא פ"ז: ד"ה איקפיד).

◀ המבזה את חברו בפני רבים צריך לפייסו בפני רבים ("מקור חיים" לבעל "חוות יאיר").

◀ וכל אדם צריך לבקש מחילה מהוריו, מאשתו, ומרבותיו שמא ביזה אותם או ציערם ("בן איש חי" פי יולד אות ו').

◀ מי שידוע בחברו שמחל לו לגמרי, אע"פ צריך לבקש מחילה מחברו משום שצריך הכנעת בקשת המחילה כחלק מכפרתו ("פלא יועץ" מחלקת התשובה, "כוכבי אור" להגר"י בלאזר זצ"ל, ספר "מועדים וזמנים" ח"א סי' נ"ד).

◀ בשעת בקשת הסליחה, צריך לפרט מה שחטא לחברו, אפילו חברו לא יודע מזה כלל, צריך לגלות לו (ספר "חפץ חיים" הלי לשון הרע, כלל

לע"נ

מרוך רבינו שמריהו יוסף נסים קרליץ זצוקל"ה

נלב"ע כ"ג בתשרי תש"פ

⊗⊗⊗⊗

לע"נ

נשמה טהורה הנערה רחל ע"ה

בת יבדלחט"א הרב יהודה אריה הלוי דינר

נלב"ע כ"ה מרחשון תש"פ

⊗⊗⊗⊗

צום גדליה

צום גדליה

◀ מתענים למחרת ראש השנה, והוא תענית ציבור (שו"ע סי' תר"ב סי"א). אדם החושש שתעניתו בצום גדליה עלולה לגרום שלא יוכל להתענות ביום הכיפורים, פליגי בזה הפוסקים יש שסוברים שיש לו להתענות בצום גדליה ("אשל אברהם מבוטשאש" סי' תר"ב, ושו"ת "להורות נתן" ח"ח סי' ל"ב), ואם ביוה"כ לא יוכל להתענות נחשב לאנוס ופטור (עי' "שדה חמד" מערכת יוה"כ סי' ג' ס"ק י').

◀ אולם הרבה נוטים כפוסקים, שעדיף שלא יתענה בצום גדליה, בכדי שיוכל לצום ביום הכיפורים שהוא תענית דאורייתא (שו"ת "הלכות קטנות" ח"א סי' ר"צ, שו"ת "ציץ אליעזר" ח"י סי' כ"ב. וע"ע שו"ת "באר משה" ח"ח סי' ל"ד שהעולם נהגו להקל ולא להתענות, ואם הכוונה לשם שמים בכדי שיוכל לצום ביוה"כ אין גוערין בו).

"עננו"

◀ קטן שלא מתענה לא יאמר "עננו" (דלא שייך לחנכו על אמירת "עננו" כיון שגם בגדילתו מי שלא מתענה אינו אומר "עננו"). אבל קטן שמתענה שעות ומתפלל מנחה לפני האכילה, אפשר לחנכו לומר "עננו"

דיני תענית ציבור במלונית של חולי קורונה

◀ **שאלה:** חולי קורונה הנמצאים במלונית, ואסור להם לצום בצום גדליה (עפ"י הוראת הרבנים שליט"א), איך יתנהגו לגבי התפילות של יום התענית? **תשובה:**

א. בחזרת הש"ץ, החזן לא יאמר ברכת "עננו", כיון שאין מניין שצמים (שו"ע סי' תקס"ו סעיף ג').

ב. אפשר לומר ברכת כהנים בשחרית כמו שאומרים בכל יום.

ג. אע"פ שאין עשרה שמתענים, השנה (תשפ"א) שהתענית ביום שני, יש חיוב קריאת התורה, וקוראים את פרשת השבוע כרגיל שהוא פרשת האזינו.

ד. במנחה אין קריאת התורה ולא קריאת הפטרה היות שהציבור לא צם.

ה. במנחה לא אומרים "עננו" לא בתפילת לחש ולא בחזרת הש"ץ (עי' "ביאור הלכה" סי' תקס"ה ד"ה בן).

ו. בתפילת מנחה אומרים "שלוש רב" (לנוסח אשכנז) ולא "שם שלוש" היות שלא היתה קריאת התורה.

ז. בתפילת מנחה אין ברכת כהנים היות שאין הציבור צם, והר"ז כמו כל יום רגיל.

ח. יכולים לומר "אבינו מלכנו" בשחרית ובמנחה שאלו תחינות ותפילות על עצם היום, ובפרט שהוא אחד מעשרת ימי תשובה.

לא קראו בתורה בשחרית של תענית ציבור

◀ **שאלה:** בשני וחמישי אם לא הספיקו לקרוא בתורה בבוקר, אפשר להשלים את הקריאה כל היום (משנ"ב סי' קל"ה ס"ק א'), מה הדין בתענית ציבור אם לא הספיקו להשיג ספר תורה בבוקר, האם יקראו פעמיים אחת? אחד משום השחרית ואחד משום מנחה?

תשובה: היות שזו אותה קריאה בתורה, בשניהם קוראים "ויחל", יש לקרוא אותה רק פעם אחת עם המפטיר בשעת מנחה (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

ד' סעיף י"ב). אם לא יודע שחברו יתבייש מזה (משנ"ב ס' תר"ו ס"ק ג'), וכן דעת הג"ר ישראל סלנטר זצ"ל שלפעמים ע"י שמפרט העבירה ומבקש מחילה בזה גופא עובר עבירה שמצער חברו וגורמו עגמת נפש, ובכח"ג ראוי לבקש מחילה סתם באופן כללי כנהוג שמבקשים זה מזה סליחה, מובא ב"מועדים וזמנים" (ס).

אם יודע שחטא לאדם יחיד באופן פרטי, אין מועיל שיבקש מחילה מרבים בצורה כללית אף שאתו יחיד נמצא שם, אלא צריך לפייסו באופן אישי.

זהירות מאבק תרעומת

הרבה נוהגים לפרוע כל ההקפות וחובות ישנים שלהם, כדי שלא יהא אבק תרעומת מאדם כלשהו, שחייבים לו ממון.

למחול בפירוש

אלה שאינם מספיקים לומר תפילה זכה, לפחות יאמרו בפירוש שהם מוחלים לכל מי שחטא כנגדם, או דיבר עליהם לשון הרע, או הדיק להם, בין בגופם בין בממונם, ושהם מוחלים על כל הטעויות בחשבונות ובקניות ובתנאי שלא ייזכר שוב.

יום הכיפורים

אמירת י"ג מדות באמצע יודו

אלה שאינם מספיקים לומר תפילה זכה, לפחות יאמרו בפירוש שהם מוחלים לכל מי שחטא כנגדם, או דיבר עליהם לשון הרע, או הדיק להם, בין בגופם בין בממונם, ושהם מוחלים על כל הטעויות בחשבונות ובקניות ובתנאי שלא ייזכר שוב.

רופאים חילוניים

ספק פיקוח נפש שדוחה הצום, הכוונה שאם אדם שצם וסובל ממחלה, ויכול להסתכן אפילו רק בעבור כמה חדשים כתוצאה מהצום, גם זה נחשב פיקוח נפש, אבל אצל הרופאים פיקוח נפש הכוונה שיתסכן כשיו. ולכן אף שאומרים הרופאים שהחולה יכול לצום, מ"מ אין להחמיר אם רואים מצב החולה דורש שיאכלוהו (ביאור הלכה" ס' תר"ח בשם "תפארת ישראל", "ארוחת רבנו" ח"ב ע"ג ר"ח בשם בעל ה"קהילות יעקב"). ולכן לכתחילה אין לסמוך על רופאים חילוניים שאומרים שאפשר לצום, רק יש לשאול רופא חרדי (הגר"ג קרליץ זצ"ל מובא ב"חוט שני" שבת חלק ד' ע"פ ביה"ל הני"ל).

רופא חילוני שאומר שאסור לצום, מכיון שאין לו חרדת ד' על איסור אכילה ביוה"כ, בכל דבר קל יאמר שצריך לאכול, לכן לכתחילה יש לעשות שאלת רב שמבין בזה או רופא חרדי ("חוט שני" שם ע"פ דברי ביה"ל הני"ל). ובכל מצב הדבר תלוי לפי ראות עיני המורה אם לסמוך על הרופא או לא (ביה"ל סם).

חולה אלצהיימר

מי שקרובו חולה אלצהיימר שאינו יודע כלל שהיום יו"כ, אינו נחשב לבר חיובא כלל, ומ"מ אסור להאכילו בידים משום איסור "לא תאכילום", אבל אין חיוב להפריש מאיסור שעושה לבד. בכל זאת אם שומרים עליו יש בזה חסד, וכן בן ששומר על אביו נמצא זה אין חיוב על כך, מ"מ יש בזה מצוה לשומרו שלא יאכל (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

לרחוץ ידיו כשמטפל בחולה

אלה שאינם מספיקים לומר תפילה זכה, לפחות יאמרו בפירוש שהם מוחלים לכל מי שחטא כנגדם, או דיבר עליהם לשון הרע, או הדיק להם, בין בגופם בין בממונם, ושהם מוחלים על כל הטעויות בחשבונות ובקניות ובתנאי שלא ייזכר שוב.

ילדים או חולים שאוכלים ביוה"כ

ילדים או חולים שאוכלים פת ביוה"כ יטלו כל ידיהם עד הזרוע כמו כל השנה דסו"ס אי"ז רחיצה של תענוג (ע"י דמ"א סימן תרי"ג ס"ג, הגר"ש"ו אויערבך זצ"ל, מובא בשש"כ ל"ט, ל"א, הגר"ש אלישיב זצ"ל ושו"ת "שבט הלוי" ח"ה ס' קל"ט, וכי"כ "כף החיים" ס' תקנ"ד ס"ק י"ג לענין ת"ב).

אכילת בשר לחולה

חולה שאוכל ביוה"כ יכול לאכול גם בשר, ואין זה דומה לשאר תעניות שמבואר במשנ"ב (ס' תק"נ ס"ק ה') שיש לאכול מאכל פשוט, דשאני יוה"כ שהוא יו"כ, ואם מותר לאכול אין להצטרע.

שיעור אכילה לילד בר מצוה

אלה שאינם מספיקים לומר תפילה זכה, לפחות יאמרו בפירוש שהם מוחלים לכל מי שחטא כנגדם, או דיבר עליהם לשון הרע, או הדיק להם, בין בגופם בין בממונם, ושהם מוחלים על כל הטעויות בחשבונות ובקניות ובתנאי שלא ייזכר שוב.

לענין חצי שיעור כמו גדול?
תשובה: מבואר בשו"ע (ס' תרי"ב ט') ששיעור שתייה הוא כמלא לוגמיו, ומשערים כל אדם לפי מה שהוא, ובאדם בינוני הוא רוב רביעית, ע"י שם. ולפ"ז הא דמבואר בפוסקים דשיעור שתייה הוא בערך 40 סמ"ק, שהוא פחות משיעור, זה אצל אדם רגיל, ויל"ע כשיש בחור בן שלוש עשרה או ארבע עשרה, שהוא קטן מגודל של אדם בינוני, לכאורה צריכים להיזהר לתת לו שיעור שתייה בפחות משיעור, הרבה פחות משיעור הני"ל.

להישאר בבית

מי שמרגיש חלש, או אשה בהריון וכדו' שיש חשש שע"י שיבואו לביה"כ, זה יגרום שיצטרכו לאכול ביוה"כ, אסור להם לבוא לביה"כ אלא שישארו בביתם שע"י יש צד שיכולים לצום.

טיפול בילדים

אשה שמרגישה חולשה, והיא מטפלת בילדים בביתה, ויש חשש שלא תוכל לצום בגלל זה, חייב הבעל להישאר בבית ולשמור על הילדים בכדי שאשתו תוכל לצום, או שיביא אדם אחר לטפל בהם.

עלייה למי שאוכל

חולה שצריך לאכול ביום כיפור יכול לקבל עליה בקריאת התורה בשחרית, אבל במנחה יש ספק (שו"ת רע"א, מה"ק תש"כ"ד). ויש הסוברים שקריאת התורה במנחה של יום כיפור היא משום היום טוב של יום כיפור ואין לה שייכות לתענית, וגם כאשר אין הציבור מתענה כמו בזמן מגיפה ר"ל, צריך לקרוא בתורה. (שו"ת "מנחת אלעזר" ח"ב ס' ע"ב). ועוד דאפילו אם זה מחמת התענית, הרי החולה חייב בשאר העניינים (שו"ת חת"ס אור"ח תש"קנ"ז).

ש"ץ שאוכל

אלה שאינם מספיקים לומר תפילה זכה, לפחות יאמרו בפירוש שהם מוחלים לכל מי שחטא כנגדם, או דיבר עליהם לשון הרע, או הדיק להם, בין בגופם בין בממונם, ושהם מוחלים על כל הטעויות בחשבונות ובקניות ובתנאי שלא ייזכר שוב.

שאלה: מי שמוכרח לאכול ביו"כ, האם יכול להיות שליח ציבור או שדינו כמו בשאר התעניות שמי שאוכל לא יכול להיות ש"ץ?
תשובה: אם הוא אוכל פחות מכשיעור עדיין נחשב כצם, ובודאי יכול להיות ש"ץ, ולא צריך לגלות כלל שאוכל פחות משיעור. אם אוכל כשיעור, היות שלא מוזכר כלל בעצם התפילות שהוא יום התענית, יכול להיות ש"ץ, ולא דמי לשאר תעניות שעצם הברכה מוזכר שעניינו "ביום צום תעניתו". ומ"מ יש לו גלגול להם וזכותם לומר שמעדיפים מי שצם (הגר"ג קרליץ זצ"ל).

כהן שאינו מתענה

שאלה: כהן שאינו צם, האם יכול לישא כפיו ביוה"כ?
תשובה: בשחרית ומוסף יכול לישא כפיו, וכמו בכל שאר יו"ט (וכגון בשמחת תורה, אפילו אלו שעושים קידוש לפני מוסף, נושאים כפיו ונוהרים מלשתות יין). בנעילה, שזה מדין תעניות, יש סוברים שכשאין שם כהן אלא הוא יכול לישא כפיו (שו"ת "גינת וורדים" כלל א' ס' מ"ט, "לוח א"י") או אפילו יש שם רק עזר כהן אחד מותר להצטיין עמו כדי שתהא מצוה מן התורה (ספר "פסקי תשובות" ס' תקס"ז ס"ק ח' בשם הגר"ש"ו אויערבך זצ"ל).

ויש סוברים שכהן שלא יתענה לא ישא כפיו רק יצא לחוץ קודם "רצה" ("כף החיים" ס' קכ"ט ס"ק ה' בשם פ"ח וברכ"י ועוד).

מוצאי יום הכיפורים

שתיה לפני הבדלה

מותר (כל שבוע) לכתחילה לשתות מים לפני הבדלה (שו"ע ס' רצ"ט). ולכן אשה אינה צריכה לחכות ולצום עד שבאים להבדיל עבודה אלא יכולה לומר מיד במוצאי יום כיפור "ברוך המבדיל" ולשתות מים וברך כלל לאחר שתית מים לא קשה לחכות עד שיחזרו מבית הכנסת. ואם בכל זאת קשה לה בלי לאכול - יכולה להבדיל לעצמה ולשתות את היין (שו"ת "שבט הלוי" ח"ד ס' נ"ד אות ו').

כיסוי הפת בהבדלה

כתוב בשו"ע (ס' רצ"ט ס"ט) שלא להניח את הפת על השולחן בשעת ההבדלה, אם דעתו לאכול מיד, ואם היא כבר מונחת - יכסוה בשעת ההבדלה משום בזיון הפת שמקדים ברכת הגפן לפני "המוציא" ו"מזונות" (משנ"ב).

נר הבדלה

טוב לכתחילה להכין בביתו נר דלוק מערב יו"כ שיהיה דלוק עד מוצאי יוה"כ כדי לברך עליו, ויוצא בזה לכל הדעות, ועליו מברכים "בורא מאורי האש" (משנ"ב ס' תרכ"ד ס"ק י"ג בשם "דרך החיים"), ומו שאין לו נר ששבת, עדיף שלא יברך כלל על הנר ("ביאור הלכה" שם, ולא לסמוך על הדעות שסברו שאפשר להדליק נר חדש).

דינים הנוהגים באכילה שאחר הבדלה

יש להיזהר באכילה במוצאי יו"כ כי עקב הבהילות המצויה בעת הזאת עלולים להיכשל בלא שימת לב בברכות לבטלה ח"ו.

המבדיל על היין ונדעתו אח"כ לשתות שאר משקיו, אין מברך עליהם "שהכל" ויבורא נפשותי, כי יין פוטר כל מיני משקין מברכה ראשונה ואחרונה (שו"ע ס' קע"ד סעיף ב').

אלו היוצאים י"ח בהבדלה ואין שותים מהיין, צריכים לברך על שאר משקין, ואם טעמו מעט מהיין יש להסתפק אם זה פוטר או לא ("ביאור הלכה" שם).

יזהר לברך "מעין שלוש" על היין לפני שהולך לישון ידיו על הפת (משנ"ב ס' קע"ד ס"ק ט"ו), ואם נטל ידיו לטעודה ולא יברך ברכה אחרונה לפני כן, לא יברך ברכה אחרונה, ויכוון לפטור בברכה"ז את "המעין שלוש" על יין ההבדלה (משנ"ב ס"ק כ"ז, ושע"ז ס"ק כ"ט).

אם שותה יין בתוך סעודתו, לא יברך על היין ברכה ראשונה, א"כ כיוון בהדיא בעת ברכת ההבדלה שאינו רוצה לפטור את היין שבתוך הסעודה (ע"י שו"ע ס' קע"ד ב', ומשנ"ב ס' רצ"ט כ"ו).